

Лилјана Макаријоска

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, УКИМ – Скопје
Македонска академија на науките и уметностите
makarijoska@imj.ukim.edu.mk

ТРАЈНО СВЕДОШТВО ЗА ДУХОВНОТО И КНИЖЕВНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО НА СЛЕПЧЕНСКИОТ МОНАСТИР „СВ. ЈОВАН ПРЕТЕЧА“

Ѓорѓи Поп-Атанасов, *Црковнојто книжевно наследство на
Слепченскиот манастир „Св. Јован Претеча“*, Манастир „Свети
Атанасиј Велики“, Журче, Демир Хисар, 2023, 372 с.

Манастирот „Свети Атанасиј Велики“ – Журче, Демир Хисар, со новото издание под наслов *Црковнојто книжевно наследство на Слепченскиот манастир „Св. Јован Претеча“* од акад. Ѓорѓи Поп-Атанасов, ја збогатува ризницата на својата Библиотека „Небесни цветови“ и ја продолжува својата мисија за афирмација на македонското книжевно наследство.

Средновековното ракописно наследство е потврда за живата кирилometодиевска традиција на македонските простори. Во средновековните книжевно-духовни школи и манастирски книжевни центри преку црковната книжнина се ширела духовната просвета, се одвивала жива препишувачка и преведувачка дејност, па тие се претвориле во културни жаришта со богати фондови од словенски ракописи.

Со оглед на тоа што значаен дел од книжевното културно наследство во текот на вековите исчезнувал, односно станувал недостапен, мошне важни се напорите да се евидентираат зачуваните одломки, ракописи, но и податоците за ракописите што се поврзуваат со дејноста на одделни книжевни центри.

Трудот *Црковнојто книжевно наследство на Слепченскиот манастир „Св. Јован Претеча“* од акад. Ѓорѓи Поп-Атанасов претставува значаен придонес кон проучувањето на Слепченскиот манастир како духовен, уметнички и книжевен центар на Охридската архиепископија. Поп-Атанасов е афирмиран истражувач, неуморен афирматор на

средновековното книжевно наследство, почнувајќи од кирилOMETOДИ-ЕВСКИОТ ПЕРИОД, ПРКУ КЛИМЕНТОВСКИТЕ ТРАДИЦИИ И БОГАТАТА ДЕЈНОСТ ВО СРЕДНОВЕКОВИЕТО, СО ШТО ИМА НЕСОМНЕН ПРИДОНЕС И ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈАТА НА РАКОПИСИТЕ, РЕШАВАЊЕТО НА ОДДЕЛНИ ПРАШАЊА ЗА РАЗВОЈОТ НА ГЛАГОЛСКОТО И КИРИЛСКОТО ПИСМО ИТН., ЗА ОДДЕЛНИ КНИЖЕВНО-ДУХОВНИ ШКОЛИ И МАНАСТИРСКИ КНИЖЕВНИ ЦЕНТРИ, ЗА ОДДЕЛНИ ПИШУВАЧИ, КНИЖЕВНИ ТВОРЦИ, МЕЃУ КОИ И ЗА ОНИЕ ШТО РАБОТЕЛЕ ВО КРУГОТ НА СЛЕПЧЕНСКИОТ КНИЖЕВЕН ЦЕНТАР.

Изданието ги содржи следните поглавја: Слепченската ракописна збирка (7–11), Најстарите зачувани слепченски ракописи (13–23), Пергаментни ракописи од XIII и XIV век (25–72), Хартиени ракописи од XIV и XV век (73–135), Слепченската книжевна школа во XVI век (137–143), Ракописи на еромонах Висарион Дебарско-слепченски (145–256), Ракописи на еромонах Пахомиј Слепченски (257–269), Ракописи на еромонах Матеј Слепченски (271–282), Ракопис на Инок Сисој (283–294), Други ракописи од XVI век (295–342), Ракописи од XVII век (343–351), Недатирани ракописи (353), Слепченските поменици (355–367), Византиски ракописи и старопечатени црковни книги (369).

Акад. Поп-Атанасов археографски го претставува целокупното книжевно културно наследство на овој македонски манастир, во чијашто библиотека се чувала најбогатата збирка со старословенски ракописи во Македонија. Авторитетот на овој значаен центар придонел за влијанието на неговата дејност пошироко на балканските простори. Освен тоа, во многу од ракописите со слепченско потекло се зачувани преписи од литературни дела на византиски и словенски црковни писатели. Средновековните ракописи од богатата прирачна библиотека на манастирскиот скрипториум биле користени како предлошки за пишување на нови ракописни книги, кои биле наменети за потребите на манастирот – за време на црковните богослужби или за духовно усовршување на припадниците на монашкото братство, а манастирската ракописна збирка била збогатувана со нови ракописни книги со различна содржина.

Осврнувајќи се на слепченската ракописна збирка, авторот истакнува дека, според неговите сознанија, во странски ракописни збирки има повеќе од сто ракописи кои потекнуваат од Слепченскиот манастир, а во Македонија останале само неколку жални остатоци од богатата збирка што ја поседувал овој манастир.

Од најстарите зачувани слепченски ракописи се истакнува познатиот Слепченски апостол, чијшто текст е најблизок до КирилOMETO-

диевиот превод на апостолот, како и фрагментот од Цветен триод од крајот на XI или почетокот на XII век.

Во разделот посветен на пергаментните ракописи се застапени 18 ракописи со 38 репродукции од нив. Меѓу нив се вбројуваат: Требник, Радичев апостол, Октоих, Радиново евангелие, Верковиќево Слепченско евангелие, Пролог за октомври-август, Паримејник, Триод, Фрагмент со правна и богослужбена содржина и др. Записите, покрај палеографската и јазичната анализа, се драгоцената основа за определување на времето на настанувањето на ракописите.

Во разделот за хартиените ракописи, со сеопфатни археографски податоци, белешки за содржината, орнаментиката и записи, се опфатени 14 ракописи со 49 репродукции, на пр.: Паренезис на св. Ефрем Сирин, Слепченска лествица, Слепченски зборник, Слепченски патерик, Евангелие, Празничен минеј, Посен триод, Никодимово евангелие, Номоканон, Служебник и др.

Разделот за Слепченската книжевна школа во XVI век опфаќа важни сознанија за Слепченската книжевна школа чиј најзначаен претставник е еромонахот Висарион. Од богатата дејност на Висарион се зачувани триесетина ракописи со библиска, богослужбена, богословска, полемичка, поучна и друга содржина. Ракописите се идентификувани врз основа на палеографските, правописните и други јазични особености, како и врз основа на културно-историски податоци за манастирот и за слепченското братство. Дел од своите ракописи еромонахот Висарион ги пишува за потребите на Слепченскиот манастир и слепченското монашко братство, што се потврдува и со застапеноста на Службата на св. Јован Претеча, како и со записите за манастирска употреба, записите за монашкиот живот и сл.

Посебен раздел е посветен на 24 ракописи на еромонахот Висарион Дебарско-слепченски во кои се вбројуваат: Богословски зборник, Минеј за ноември, Зборник со филозофско-богословски трактати, Златоуст, Четвороевангелие, Пролог, Слепченски писмовник и др., со 97 репродукции, а покрај археографските белешки особено значајни се записите на книжевникот со различна содржина, а потоа следи раздел за 7 ракописи на еромонахот Пахомиј Слепченски, меѓу кои се на пр.: Требник, Минеј за мај, Минеј за јуни, Служебник со апостоли и евангелија, Панегирик со 9 репродукции во прилог, па разделот со два ракописа на еромонах Матеј Слепченски – Пророчки книги и Диоптра на Филип Монотроп со 9 репродукции и на крајот ракописот на Инок Сисој, односно Охридската палеа, придружена со 11 репродукции.

Во разделот посветен на други ракописи од XVI век археографски се претставени 7 ракописи меѓу кои: Празничен минеј, Псалтир со последование, Четвороевангелие, Слепченско евангелие со 40 репродукции од кои особено се изделуваат оние од Слепченското евангелие со мошне богатата орнаментика, со минијатури, заставици, иницијали.

Од ракописите од XVII век се застапени Богородичник и Литургиски зборник со 7 репродукции, а во посебен раздел археографски и со 9 репродукции се претставени 4 слепченски поменици со имиња на поклоници од битолско-демирхисарскиот регион, но и пошироко од битолскиот, прилепскиот, велешкиот, охридскиот и воденскиот крај. На пр. вториот Слепченски поменик започнува со поменик на охридските архиепископи, па на митрополитите, на епископите, на еромонасите, на ероѓаконите, на монасите и на крајот на световни лица. Помениците содржат богат ономастички (антропонимски и топонимски) и етнографски материјал како значаен дел од македонското културно наследство.

Изданието *Црковнојто книжевно наследство на Слепченскиот манастир „Св. Јован Прејпеч“* од акад. Поп-Атанасов, се одликува со својата сеопфатност и продлабоченост, во коишто хронолошки и тематски се претставени како старословенските ракописи настанати во манастирскиот скрипториум, така и оние што се чувале во манастирската библиотека. Посебен акцент се става на XVI век, кога во манастирот со книжевна дејност се занимавале повеќе припадници на манастирското монашко братство и кога тука се оформувала посебна книжевна школа со свои специфики од палеографско-ортографски и книжевно-уметнички карактер. Особено би сакале да ги истакнеме забележаните записи во ракописите, како непроценливо културно-историско богатство и извор на сознанија од различни области, на историски податоци за настани, владетели, духовни лица на манастирот, за животот, економската состојба и сл. Записите се значаен документ за историскиот континуитет на македонската културна историја. Репродукциите ја потврдуваат богатата илуминација на ракописите со минијатури, заставици и иницијали во византиски, тератолошки и балкански стил што претставува солидна основа за проучување на овој наш манастир како исклучително важен центар на црковната уметност во средновековна Македонија.

Непроценливото црковно книжевно наследство претставено во ова мошне значајно и репрезентативно издание претставува значаен придонес за афирмацијата на Слепченскиот манастир како духовен, книжевен и уметнички центар. Од особена важност е, притоа, што во

минатото Слепченската света обител била ставропигијален манастир на Охридската архиепископија и во неговиот скрипториум се пишуваат црковни книги за потребите на соборната црква во Охрид, порачувани од Охридскиот архиепископ.

Несомнена е потребата од континуирано презентирање на богатото македонско ракописно наследство, издавање на ракописите, кои поради својата архаичност, разнородната содржина и јазичните особености, се од особено значење за историјата на македонската писменост, но и пошироко за славистичката наука.

Воодушевува залагањето на манастирската заедница, и посебно на игуменот Серафим, да се изврши дигитална реституција на старословенските ракописи по потекло од Слепче и да се обнови манастирската библиотека. Во согласност со потребите и барањата на современиот свет за дигитализација на културното наследство со што тоа трајно се заштитува од забот на времето и заборавот, посебно е важно збогатувањето на манастирската дигитална библиотека – со повеќе од двесте ракописи, во кои се вбројуваат и многу значајни ракописи постари од XVI век – кои ќе станат достапни за нивно продлабочено истражување од различни аспекти.

Во библиотечната ризница значајно место ќе има книгата *Црковнојто книжевно наследство на Слепченскиот манастир „Св. Јован Препитча“*, што со задоволство ја препорачуваме со длабока увереност дека ќе го привлече вниманието не само на славистичката научна и стручна јавност, туку и пошироко на сите заинтересирани за книжевното културното наследство создавано низ вековите.

